

PORTFÓLIÓ

MOLNÁR-HÉRICZ MAGOR

PUBLIKÁCIÓS LISTA

VÁLOGATÁS

TANULMÁNY, ESSZÉ

- Egy konok madár a csőréből etet. Farkas Árpád emlékére, Tiszatáj Online, 2021. február 14.*
Fekete magyarok. Szócs Kálmán: Négernek lenni, Eső, 2019/4.
A nemzethalál-paradoxon. Székely János: A vesztesek, Eső, 2019/1.
Netversek, Irodalmi Jelen, 2015. április 11.
Csernely violás völgye, in: Fűzfa Balázs (szerk.), A közelítő tél, Savaria University Press, 2012.
Nagy utazás az éjszakában, in: Fűzfa Balázs (szerk.), Kocsi-út az éjszakában, Savaria University Press, 2011.
Lábnymok a latyakban – avagy a Ki viszi át a Szerelmet kortárs leképződései, in: Fűzfa Balázs (szerk.), Ki viszi át a Szerelmet, Savaria University Press, 2011.

KRITIKA, RECENZÍÓ

- A feketemunka törvénykönyve. Lövétei Lázár László Feketemunka című kötetéről, Helikon (Kolozsvár), 2021/24.*
Indulatok a könyvtárban. Tompa Gábor Van még könyvtár Amerikában? című kötetéről, Helikon (Kolozsvár), 2021/10.
Memento Vivere. Balogh Ádám Nyers című kötetéről, Tiszatáj Online, 2016. augusztus 14.
Zoom 9. – Izsó Zita: Tengerlakó – Videókritika többekkel: Balogh Orsolya, Borsik Miklós – Irodalmi Jelen, 2012. június 12.
Zoom 1. – Krusovszky Dénes: A felesleges part – Videókritika többekkel: Boldog Zoltán, Orcsik Roland – Irodalmi Jelen, 2012. január 31.
Tizenöt év nem piskóta (Kosztolányi Dezső: Édes Anna, Szegedi Nemzeti Színház, 2011. február 3.), Irodalmi Jelen, 2011. február 13.

INTERJÚ

KÉRDEZŐKÉNT

- Belefáradni a félelembe. Beszélgetés Jenei Gyulával, Helikon (Kolozsvár), 2022/7. (Megjelenés előtt.)*
Ha kiderül a szégyen. Beszélgetés Terék Annával, Eső, 2021/1.
Valami nem stimmel. Interjú Lakatos Istvánnal, Irodalmi Jelen, 2012. december 12.
Bulik és botlások valahol útközben. Beszélgetés Terék Annával, Krusovszky Dénessel és Szöllősi Mátyással, Tiszatáj Online, 2012. május 14.
Játszmák spontán körhintán, avagy egy titkos állatfaj esete a vad ellenzékiességgel. Beszélgetés Zilahi Annával, Fehér Renátóval és Lázár Bence Andrással, Irodalmi Jelen, 2009. szeptember 13.
Budapest erre alkalmatlan. Interjú Balogh Endrével, Irodalmi Jelen, 2009. szeptember 4.
Fekete tulipán, rózsaszín tulipán satöbbi, avagy a nihilizmus beteges hiánya. Interjú Marno Jánossal, Irodalmi Jelen, 2009. szeptember 4.

KÉRDEZETTKÉNT

- Becsy András: Miniinterjú Molnár H. Magorral, Bárka Online, 2016. augusztus 11.*
Jenei Gyula: A költészet mint dokumentum, Eső, 2013/4.; in: Jenei Gyula: Munkák, metaforák, Eső Könyvek, Szolnok, 2014.
Alternatív Nemzeti dalok – Körkérdés, Irodalmi Jelen, 2014. március 14.
„Szívesen olvasom a bátor, a kevésbé elegáns szövegeket” – Évértékelő körkérdések 2011/4, Irodalmi Jelen, 2011. december 27.

RIPORT

- Szerbkereskedők. Tudósítás az ötödik Kultúr-csempész Sínbusz Fesztiválról, Irodalmi Jelen, 2012. október 9.*
Szalonnaképes irodalom. „Kissé elfogult” beszámoló A Mélypont ünnepélyéről – Tiszasziget, 2012. június 6., Irodalmi Jelen, 2012. június 11.
Piroska, mi van a kosaradban? Beszámoló a harmadik alkalommal megrendezett Kultúr-csempész Sínbusz Fesztiválról, Irodalmi Jelen, 2010. október 18.
Én vagyok Jucika, avagy identitás és entitás kérdése egy emigrációban lévő demokrácia esetében. (Irodalmi Jelen est, Grand Café, 2009. október 29.), Irodalmi Jelen, 2009. november 4.
Nincs más út, csak a könnyebb út. Navigátorok a Sínbusz Fesztivál várótermében. FISZ-JAK est, Grand Café, 2009. október 8., Irodalmi Jelen, 2009. október 14.
Lázás állapotokról – Beszámolóként indul, naplónévá fajul. Beavatás a JAK-táborba, Irodalmi Jelen, 2009. szeptember 4.

JEGYZET, TÁRCA

- Kínai Pál és az Istókhalma-szindróma, Memória Online, 2015. szeptember 5.*
Szoborban az igazság, Irodalmi Jelen, 2015. május 11.
Elszámolni egyig, Science Caffé, 2013. április 18.
Hit happens, Science Caffé, 2012. november 26.
Hargitai pingpong, Science Caffé, 2012. október 21.
Taxi-út a Partiumban, Irodalmi Jelen, 2011. május 5.

VERS

PERIODIKÁBAN

- Rúzs, Eső, 2021/4.*
A kutya, Forrás, 2020. december.
Könnyű; Forduló, Tiszatáj, 2020. március.
Kabát, Pannon Tükör, 2016/10.
Óda, Eső, 2015/4.
Hideg, Eső, 2014/2.
Magához, Eső, 2013/4.
Lefekvéskor; Zavar; Feljegyzések gyomorról és szívről; Ócska, Eső, 2013/1.
Fej vagy írás; Szagtalan; Valami báj, Tiszatáj, 2012. május.
Úgy játszom; Diaeta; Szakállas, Symposion, 2011/60.
Bőr; Diaeta; Nem hiszem el, Tiszatáj, 2011. november.
Helyzetem; Úgy játszom; Holtpont; A mai bók, Irodalmi Jelen, 2009. február 26.
Dementia praecox, Helikon (Kolozsvár), 2004. október 10.

ANTOLÓGIÁBAN

- Könnyű; Forduló, in: Bene Zoltán, Diószegi Szabó Pál (szerk.), Szegedi horizont 2021, Szegedi Írók Társasága, Szeged, 2021.*
- Óda, in: Szegő János (szerk.), Szép versek 2016, Magvető Kiadó, Budapest, 2016.*
- Óda, in: Bene Zoltán, Diószegi Szabó Pál (szerk.), Szegedi horizont 2017, Szegedi Írók Társasága, Szeged, 2017.*
- Feljegyzések gyomorról és szívről, in: Szegő János (szerk.), Szép versek 2014, Magvető Kiadó, Budapest, 2014.*
- Hideg; Ócska; Magához, in: Bene Zoltán, Diószegi Szabó Pál, Tandi Lajos (szerk.), Szeged Antológia, Szeged, 2014.*
- Valami báj, in: Bene Zoltán (szerk.), Szeged effekt 2., Areión Könyvek, Szeged, 2012.*
- Úgy játszom; Necrolog; Zavar; Bőr; Feljegyzések gyomorról és szívről, in: Tandi Lajos (szerk.), Szegedtől Szegedig – Antológia 2012, Bába és Társa Kiadó, Szeged, 2012.*
- Úgy játszom; Necrolog; Zavar; Bőr; Feljegyzések gyomorról és szívről, in: Tandi Lajos (szerk.), Szarvasfiak unokái, Bába és Társa Kiadó, Szeged, 2012.*

VERSVIDEÓ

- Könnyű, Verseghy Ferenc Könyvtár, 2021. április 11.*
- Bőr; Diaeta; Úgy játszom, Irodalmi Jelen, 2011. november 7.*
- Valami báj; Nem hiszem el; Úgy hiszem, World Poetry Movement, 2011. szeptember 24.*

PÉLDA ESSZÉRE

A NEMZETHALÁL-PARADOXON¹

Székely János: A vesztesek

Elkészülte évében a párizsi Pompidou Központ előtti tér adott otthont annak az ötméteres bronzszobornak, amely egy sportszabálytalanságot örökít meg. Az algériai születésű francia szobrász, Adel Abdessemed alkotása a *Fejelés* címet viseli, és a szintén algériai származású francia futballszeni, Zinédine Zidane búcsúmérkőzésének számára utolsó pillanattát ábrázolja, amikor a 2006-os világbajnokság döntőjének 108. percében mellkason fejelte az őt provokáló Marco Materazzit. Szándékos, durva szabálytalanság miatt azonnal kiállították, a hosszabbítást követő büntetőpárbajból aztán az olasz válogatott került ki győztesként.

Abdessemed párizsi kiállításának kurátora, Philippe-Alain Michaud a *Fejelés* kapcsán akkor a következőket nyilatkozta: „Ez a szobor szembemegy azzal a hagyománnyal, hogy szobrokat a győzelmek tiszteletére emelünk. Ez egy óda a vereséghez.” Michaud kurátorként nyilván teszi a dolgát, és érzékletesen fogalmaz, termékeny talajt biztosítva ezzel a távolabbi asszociációknak is. Tegyük fel, hogy középiskolai feladat lenne alternatív címet adni Székely János *A vesztesek* című versének: az *Óda a vereséghez* minden bizonnyal előkelő helyen végezne.

Az a fenti premissza különben, hogy a szobrok hagyományosan a győzelmek emlékére születnek, természetesen csak megszorításokkal fogadható el. Egyfelől a vereség pátozának megjelenítése és felmagasztalása nagyjából Szimónidész thermopülai sírverse óta folyamatos a művészetben, ám ha csupán a szobrokra szorítkozunk, akkor sem kellene messzire mennünk, hiszen már a *Haldokló gallus* is hasonló hatást fejt ki. A pajzsára rogyó, halálos sebből vérző kelta galata harcosheroikus szenvedésének dicsőségéből pedig nem sokat von le az a feltételezés, mely szerint az alkotást éppen a csatagyőztes görög uralkodó rendelte meg.

Szükségtelen volna hosszasan sorolni azokat a szobrokat és köztéri alkotásokat, melyek a magyar történelmi vereségekről tanúskodnak, legyen szó akár a világháborús emlékművekről, akár az 1956-os mementókról, akár az 1849-es vértanúk tiszteletére emelt műalkotásokról – mint amilyen az 1890-ben felavatott, 1925-ben lebontott, majd 2004-ben visszaállított és azóta több ízben megrongált aradi *Szabadság-szobor*. A történelmi emlékezet művészi produktumai persze többnyire nem esztétizálják felül a vereséget, ám az aradi szoborcsoportot azért is érdemes tételesen említeni, mert újabb példát szolgáltat a legyőzöttség megdicsőülésére: főalakját, a babérkoszorút magasba emelő *Hungáriát* a *Haldokló harcason* kívül olyan allegóriák övezik, mint az *Ébredő szabadság*, az *Áldozatkészség* és a *Harckészség*.

---

¹ Esszém az *Eső* 2019/1. számában jelent meg.

Az aradi tábornokokban és a kelta galata harcosban legalább egy közös vonás fedezhető fel: mindannyian mártírok voltak. Ennek a ténynek az esztétika szempontjából pontosan akkora jelentősége keletkezik, amennyire hajlandóak vagyunk elfogadni, hogy a mártírhalál fényében még a vereség is szebben csillog. Másképp szólva: a mindenkori vállalási és politikai vértanúk a hitért, az eszméért, a hazáért, az ügyért életüket adó hősök; legyőzetésük tehát egyszersmind áldozat és helytállás, így önmagában esztétikum. Ódát zengeni a vereségről akkor válhat igazi kihívássá, amikor sem a mögöttes eszme, sem a vértanúhalál nem támogatja meg a gesztust.

A vesztesekben márpedig nincsenek mártírok, csak az ütközetből visszavonuló, lerongyolódott, kétségbeesett túlélők, akikről még azt se lehet eldönteni, hogy jogos ügyért szálltak-e csatába. Egyet lehet tudni róluk, hogy vereségspecialisták: „Vereségre termett nép, / Évezredek óta verik, / Egyébre se jó: / Ez a sorsa.”

Ezen a ponton Székely Jánossal egyszerre, akkordszerűen szólal meg Ady Endre, Dsida Jenő és Ottlik Géza is. A *Nekünk Mohács kell* első szakasza szerint a magyar „vereshez szokott fajta”, de a *Psalmus Hungaricus* beszélője is rögzíti, hogy „annak fia vagyok én, / ki a küszöbre téve, / a külső sötétségre vettetett, / kit vernek ezer éve”. Az *Iskola a határon* ugyancsak Mohács kapcsán mereng el és tesz lényegi megfigyeléseket a vereségről mint hungaricumról: „A mohácsi csata négyszázadik évfordulója közeledett éppen. Fura dolognak látszik talán, vereséget megünnepelni, de hát aki a győzelmét ünnepelhette volna itt most, a hatalmas ottomán világbirodalom, már nem volt meg. A tatároknak is nyomuk veszett, sőt időközben, szinte a szemünk láttára, a szívós Habsburg-császárságnak is. Megszoktuk hát, hogy egyedül ünnepelgessük vesztett nagy csatáinkat, melyeket túléltünk. Talán azt is megszoktuk, hogy a vereséget izgalmasabb, sűrűbb anyagból való és fontosabb dolognak tartjuk a győzelemnél – mindenesetre igazibb tulajdonunknak.” (Ottlik műve más aspektusból is kapcsolódik a költeményhez. *A vesztesek* először *A nyugati hadtest* című novellafüzér lírai függelékeként jelent meg, mely kötet a mindhárom műnemben maradandót alkotó Székely János életművének egyik igazi csúcsteljesítménye. A novellák egy hadapródiskola növendékeinek második világháborús tapasztalatairól számolnak be egy tizenöt éves lovas kadét szemszögéből. Mindent egybevetve *A nyugati hadtest* és az *Iskola a határon* nemcsak tárgyukat, de nívójukat tekintve is egymás mellett említendő művek.)

A legnagyobb vereségeket is túlélő magyarság képe, akár az idézett Ottlik-szöveget, akár *A veszteseket* tekintjük, láthatóan erős kontrasztban áll a tizenkilencedik századi magyar lírában tetőző nemzethalál-szorongással. Utóbbinak mozgatórugója ugyanis nagyrészt az önvád attitűdjében ragadható meg: Berzsenyi Dániel vagy Kölcsey Ferenc vonatkozó versei nemhogy Trianon, de még Világos tapasztalatát is nélkülözik, a nép elpusztulásának fő okaként következésképp nem a ránk mért majdani háborús vereségeket jelölik meg, hanem a magyarság belső, morális erózióját. (Hasonló érveléssel indul az akkoriban újra kiadott *Szigeti veszedelem* is, melyben Isten a démoni török sereget a magyarok „fesslett erkölcsé” és bűnei felett érzett haragjában küldi rájuk.) Vörösmarty Mihály *Előszó* című költeménye ehhez képest már az elbukott szabadságharcra vet számot, ám megjegyzendő, hogy említett kortársaitól eltérő módon szerzője már a *Szózatban* is kívülről

jövően, a maga fátumszerűségében ábrázolja a nemzethalál esetleges bekövetkezését. Ebben az emlékezetes jelenetben nem mellékes az a mozzanat sem, hogy a nemzetpusztulást túlélő népek meggyászolják, megsiratják a halottat – hasonló empátiára apellál később Ady Endre *Üdvözlés a győzőnek* című verse is, immár egyértelműen háborús kontextusban. A *Nekünk Mohács kell* pedig az alapvető vízió és különösen az önostorozás tekintetében semmivel sem marad el *A magyarokhoz (Romlásnak indult...)* vagy a *Zrínyi dala* volumenétől.

A *vesztesek* viszont a kívülről érkező együttérzés lehetőségének mérlegelése helyett először is saját közösségén belül tanúsít empátiát. Aktuális nemzeti énképét tehát nem a bűntudat és az önvád jellemzi, hanem a reálisabb önértékelés és az annak következtében kialakult önbecsülés. Vagy mondjuk ki így is: az önmaga iránti elfogadás, az önmaga iránti szeretet. Az a szeretet, amely a költemény elején még nagytotálban ábrázolt, elrongyosodott, „posztóbúztól” szagló, visszataszító „tántori népséghez” való folyamatos közelítés révén premier plánban már a következőképp nyilvánul meg: „Rájuk villan a lámpa: / Izzadt, pelyhes kamaszarc, / Borostás, torz, öreg arc, / Gyönyörű, gyönyörű arcok.”

Ha végigtekintünk annak a százötven évnek az eseményein, amely a *Himnusz*t és *A veszteseket* elválasztja, történelmileg indokolt volna a „halálhörgés” és a „siralom” még nagyobb kiterjedése, a halálos ítélet újbóli kimondása önmagunkra. És elvileg ugyan az első világháborús békediktátum utáni erdélyi magyar irodalomban még logikusnak is tűnne a nemzethalált kiáltó hangok felerősödése, ám a transzilvanizmus fennmaradás iránt táplált hite, az őrt állás, a helytállás erkölcsé eleve kizárta a totális elpusztulás gondolatát. A huszadik század második felének erdélyi magyarságát sújtó diszkriminációs és jogfosztó intézkedések ugyancsak a herderi jóslat bekövetkeztével fenyegethetnének – és voltaképpen elvértve meg is találjuk ennek nyomait a költészetben. Szócs Kálmán egykor kultikus allegóriája, a *Négernek lenni* például a következő sorokkal zárul: „Nevetve elpusztulunk mind egy szálíg, / Kormányzó úr! Nem bírjuk már sokáig!” Sőt 1957-ben maga Székely János is a nemzethalálról vizionál *Két kos között* című versének zárlatában: „S bár lenne, s hamar jönne már a / Nagy vég: a nép tömeghalála, // Hogy nőne már szulák a síron: / Ne kéne sírnom, egyre sírnom!” Ez a hozzáállás azonban korántsem meghatározó a korabeli erdélyi magyar irodalom profilját illetően, melyet Görömbei András *Napjaink kisebbségi irodalma* című munkájában ekképp fest meg: „A hatvanas évek végén, hetvenes évek elején keletkezett legjobb romániai magyar művekben plasztikusan áll előttünk egy sokat szenvedett, de sajátosságának értékére ébredt nemzetiség bizakodó képe.”

Ennek a bizakodásnak egyik lírai lenyomata *A vesztesek* – illetve több is annál. Nem pusztán bizakodik, hanem biztos tudással állítja, hogy több ezer év vár még a „vereségre termett népre”. Derűlátás ez a javából – s ez alkatilag igen távol áll a már idézett *Két kos között* című vers beszélőjétől, de attól a képtől is, amelyet Székely János szépírói és filozófusi életművének fényében ápolunk róla. Különösen, hogy a nemzethalál kérdése történelmi drámáiban többször is előkerül. Az 1989-es *Mórok* a spanyol fennhatóság alá került ibériai mór lakosság teljes megsemmisítésével végződő középkori eseményeket tükrözi rá a másik, a kolozsvári cselekményszálra, mely az 1956-os forradalom idején, illetve 1959-ben, az önálló magyar egyetem megszüntetésekor játszódik (habár a hangsúlyt

mindkét idősíkban az egyén felelősségkörének vizsgálatára helyezi). A *Caligula helytartója* konfliktusát pedig az adja, hogy a legyőzöttek megalázását jelképező parancs szerint a császár szobrát be kellene vinni a zsidók templomába, amit viszont ők joggal a templom megszenteltségének könnyvelnének el. A római helytartó és az ellenálló zsidó főpap eszmei csatározásainak végkifejletéhez közeledvén utóbbi a következőképp érvel: „Egész nyugodtan öljetek halomra. / Olyan világot értünk meg, uram, / Hogy ezt csak a gazember éli túl, / S aki túléli, úgys mind gazember. / Hát jöjjön inkább a nemzethalál.”

A *vesztesek* tehát úgy illeszkedik az akkori erdélyi irodalom „bizakodó” fősodrába, hogy az egyéni életművet illetően ugyanez az állítás nem tehető meg. A hatalom természetrajzának vizsgálata azonban nagyon is központi témája Székely János írásainak, különösen a hatalomgyakorlás és a morál viszonya. A *vesztesek* pedig szerzőjének éppenséggel azt az erkölcsfilozófiai alapvetését bontakoztatja ki, melynek térnyerése már csak líráján belül is nyomon követhető, s amelynek megfogalmazása a költemény egyik csúcspontját adja: „A győztes igaza meghal. / A vesztesnek igaza lesz. / Mióta világ a világ, / Az nyer igazán, aki vesz.”

Ez a tétel sejlik fel már a *Bolyai hagyatéka* című szonettkoszorú egyik darabjában is: „Hogy gőgös volt és hirtelen? De végre / Mi más legyen a vert hadak vezére, / De mégis-mégis sejti már, hogy győzött?” A *Rufus Decius monológja* is a gondolat formálódásáról tanúskodik: „De tudom azt is: van a hitben nagyság, / S van győzelem, de soha sincs igazság.” A *tó* mindemellett már egyértelmű kijelentéseket tesz: „Legjobb még nekik, akiket / Végleg legyőztek már a győzők. // Kik elvesztették harcaik, / Kiket mindenki megelőzött”, „Őrajtuk csillog, bennük ég: / Az egész élet az övék. // Azé, azé az élet, hidd meg, / A vesztesé, ki nem veszíthet”. De hasonló következtetésre juttat a *Havasi idill* ötödik verse is: „A jót velünk sem az teszi, / Ki ölbe vesz s álomba ringat, / Hanem ki veszünk éhezi. // Becsüljük meg hóhérait.”

Az imént vázolt költészeti példák tükrében pedig *A vesztesek* retorikájának zsenialitása éppen abban rejlik, hogy a drámai hatás érdekében úgy tesz, mintha „a vesztes az igazi győztes” korábban már többször kifejtett tételére csupán a versbeszéd közben döbbenne rá. Ezért a vesztesekre vonatkozó megannyi kérdés, ezért a késletetés, az elbizonytalanító módosítószó egy később igazolást nyerő állításban: „Vonul sorsába beletörődvé, / S talán még büszke is / Erre a sorsra.” (Kiemelés: M. H. M.)

Székely János morálfilozófiai meglátásai természetesen értekező prózájában mutatkoznak meg teljes tisztázottságukban, melyre azonban ezúttal csak érintőlegesen térünk ki. A *demokrácia esélyei* című esszéjében például bevallott utópisztikussággal jelenti ki: „Ha valaki meg tudná mondani, hogyan élhetne meg az emberi társadalom hatalom nélkül, az elképzelhető legnagyobb jót tenné az emberiségnek. Csakhogy ezt senki nem tudja megmondani.” Máshogy fogalmazva ugyanott: „Miképpen lehetne tehát eljutni olyan állapotokhoz, amilyenekre erkölcsi érzékünk mindig is vágyott, s amelyek kizárnák, hogy embernek ember fölött hatalma legyen? Olyan kérdés, amelyet nemhogy megválaszolni, hanem már feltenni is lehetetlen.” Mégpedig azért lehetetlen, mert Székely gondolkodóként nem esik abba a hibába, hogy az embert kizárólag tudatos vagy kizárólag cselekvő lényként határozza meg. A költői szabadság ezzel szemben már egy másik kérdés, hiszen A

vesztesek szintisztán morális alapon kezeli a problémakört, mikor a másokon való uralkodást „igazságvesztésként” definiálja, s a verscímet végső soron a látszólagos győztesekre nézve tekinti érvényesnek.

Székely Jánosnak legalább egy olyan verséről szót kell még itt ejteni, amely a korábban soroltakhoz hasonlóan az „az nyer igazán, aki vesz” tanításának morális alapon megképződő igazságtartalmával érvel. Az *Ardzsuna kérdez* című költemény ugyanis a *Bhagavad-gíta* elejét felhasználva ad az eredetinel konkrétabb konklúziót Ardzsuna szájába: „Ha vesztek, éltem veszem el, / Ha győzök, odalesz a nagyság, / Mivelhogy mindig mindenütt / A vesztesnél van az igazság.” Az öröklési családviszály véres küzdelembe torkollása előtt elbizonytalanodó Ardzsuna képe nagy hasonlóságot mutat az *István, a király* vonatkozó jelenetével, és ahogy Sarolt Istvánnak, úgy a *Bhagavad-gítában* Krisna is azt tanácsolja a hadvezérnek, hogy szálljon bátran küzdelembe. Okfejtésük azonban nyilván eltérő, Krisna a rokonvér ontásától ódzkodó Ardzsunát azzal nyugtatja, hogy a csatában csupán a testet lehet megölni, a lélek halhatatlan: „Mindenkinek a testében ez a soha meg nem ölhető lélek lakozik, Bhárata; ezért egyetlen lény miatt sem szabad bánkódnod.” (Vekardi József fordítása.) Az *Ardzsuna kérdez* azért is érdemel kitüntetett szerepet a vizsgálat során, mert Krisna válasza a *Mahábháratából* tudható végkimenetel fényében nyeri el igazi jelentőséget: a tízmilliós ütközetben lényegében mindenki életét veszti, mindössze tizenegyen élnek túl.

A *vesztesek* mindazonáltal az *Ardzsuna kérdez* kontextusa révén is megoldást kínál a többszázados herderi félelem csillapítására, amennyiben a lélek halhatatlanságának tanán keresztül a legyőzött nemzetnek még fizikai pusztulása esetén is a néplélek halhatatlanságát ígéri. (Ebben az esetben a tüzéség visszavonulása értelmezhető akár a nirvána felé tartó menetelésként is.) Akár ezt az olvasatot tekintjük, akár a szöveggőzölit, *A vesztesek* úgy dolgozza el a magyar irodalom és közgondolkodás egyik elvarratlan szálát, vagyis a nemzethalál kérdéskörét, hogy egy paradoxonba tereli azt. Vagy egy vereségek által sújtott, örökké tartó apokaliptikus állapot „menekít meg” bennünket a (talán ilyen körülmények között már feloldozásnak számító) megsemmisüléstől, vagy maga a biológiai halál. *A vesztesek* végső soron nem tesz mást, mint hogy a *Nekünk Mohács kell* nemzetföltését a saját logikája mentén tagadva, az abból fakadó önostorozó szarkazmust a mondandóról lefejtve: teljesen komolyan veszi, hogy végünk lesz, ha nem ver meg minket félpercenként az Isten.

S hogy születésének kilencvenedik évfordulóján mit is kívánhatnánk a már csak műveiben köztünk lévő, az „ezer új vereséget” kilátásba helyező szerzőnek? Minimális kockázattal talán azt, hogy ne legyen igaza. Legfeljebb végül mégis igaza lesz.